

Signe-Margrethe Eriksen

Samisk motstand

En undersøkelse av den sør-samiske musikkulturen etter fornorskningen

Bacheloroppgave i Musikkvitenskap

Veileder: Solveig Rivenes Lone

Mai 2023

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Signe-Margrethe Eriksen

Samisk motstand

En undersøkelse av den sør-samiske musikkulturen
etter fornorskningen

Bacheloroppgave i Musikkvitenskap
Veileder: Solveig Rivenes Lone
Mai 2023

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for musikk

NTNU

Kunnskap for en bedre verden

Samisk motstand

En undersøkelse av den sør-samiske musikkulturen etter fornorskningen

Forord

Gjennom min tid på NTNU har jeg hatt en rekke spennende fag slik som etnomusikkologi og musikk og sosial rettferdighet. Disse inspirerte meg til å skrive denne oppgaven. Denne våren har det vært mye fokus på Fosen-saken i mediene og jeg ønsker å fortolke hvorfor samers rett til kulturutøving fortsatt krenkes i dag. I mine undersøkelser har jeg funnet lite om sør-samisk musikk og kultur, og jeg ville derfor ta for meg dette. Denne oppgaven har vært veldig lærerik å skrive. Samtidig har jeg også følt på ubehag mens jeg har skrevet oppgaven. Særlig da jeg skrev om nasjonalisme og minoriteter, og arven etter fornorskning. Det er ubehagelig å innse at systemet man har vokst opp i og følt seg trygg i selv, har krenket samiske menneskerettigheter i over 100 år. Jeg føler på bakgrunn av dette at det er viktig med en advarsel om underkapittel 3.1- arven etter fornorskning. I dette underkapittelet blir det drøftet om selvmord blant urfolk og hvordan samer er mer representert i selvmordstallene enn den øvrige befolkningen i Sápmi. Dersom du som leser synes dette er ubehagelig er det fint å være klar over dette.

Jeg vil gjerne takke alle de som har hjulpet meg gjennom våren, med å lese gjennom og rette og gi god konstruktiv kritikk. Til slutt vil jeg takke veilederen min Solveig Rivenes Lone for god veiledning og støtte gjennom skriveprosessen fram mot levering.

Sammendrag

Hvordan bidrar sør-samiske artister til en revitalisering av den sør-samiske kulturen? Og hvorfor er dette viktig? Denne oppgaven utforsker forholdet mellom joik og samers rett til selvbestemmelse og selvidentitet i Norge. Den utforsker også arven etter fornorskningen, og hvordan mange av holdningene som ble brukt i assimileringen fortsatt henger igjen i dag. Oppgaven drøfter hvordan tap av selvidentitet etter fornorskningen kan føre til tap av liv, dette diskuteres i rapporten fra SANKS om forebygging av selvmord i Sápmi. Oppgavens funn indikerer at joik er en viktig del av politisk mobilisering, samtidig som at joiken sier noe om alle delene av det hverdagslivet og den samiske tilværelsen. Joik er en viktig del av den samiske selvfølelsen. Revitaliseringen av joiken blir derfor viktig for å ta tilbake den samiske kulturen som gikk tapt under fornorskningen. Den kan også bidra i større forståelse og dermed aksept for viktigheten av samer som en kulturbærende gruppe.

Nøkkelord: Joik, sør-samisk musikk, nasjonalisme, fornorskning, revitalisering og urfolksrettigheter.

Abstract

How does south-saami musicians contribute to the revitalization of the south-saami culture? And why is this important? This thesis considers how *joik*, the vocal tradition of the saami, plays an integral part in saami political mobilisation. It also explores the aftermath of Norwegianization, which was the state-organized assimilation of the saami language and culture. Discrimination and racism against the saami is still a problem in Norway. Loss of saami land, like we have seen in the Fosen-case and Alta-rebellion, is detrimental to the saami culture. The worst-case consequence of assimilation and norwegianization is loss of saami life. This thesis has found that *joik* is an integral part of the saami political mobilisation. *Joik* is also an important part of the saami self-esteem and work towards saami self-determination. Revitalization of *joik* is therefore important to reclaim the saami culture and to see the importance of the saami as a culture-bearing group.

Keywords: Joik, south-saami music, nationalism, norwegianization, revitalization and indigenous rights.

Innhold

Sammendrag	2
Abstract	2
1. Innledning	4
1.1 Problemstilling og bakgrunn for valg av tema	4
2. Metode	5
3. Teoridel	6
3.2 Samisk og sør-samisk musikkultur	8
3.3 Nasjonalisme og minoriteter	10
3.4 Fornorskning- en historisk oversikt.....	12
3.5 Interseksjonalitet	13
3.6 Marja Mortensson	14
4. Diskusjon og drøfting	15
4.1 Arven etter fornorskning	15
4.3 Johtelohke- The Migratory Route- Analyse.....	21
4.4 Joik og politikk	24
5. Avslutning.....	26
5.1 Konklusjon	27
5.2 Avsluttende kommentarer	28
Bibliografi:	29
Videografi:	31

1. Innledning

50 år er gått siden starten av Alta-aksjonen, som kanskje er et av de viktigste opprørene for naturvern, urfolksrettigheter og forholdet mellom storsamfunnet og etniske minoriteter i Norge (Berg-Nordlie og Tvedt, 2023). Denne aksjonen var også begynnelsen på dannelsen av det vi i dag kjenner som sametinget, som også aktivt jobber for sikringen av samers språk, kultur og samfunnsliv (Sametinget, u.å). Til tross for at dette er 50 år siden er denne problematikken like relevant i dag.

11. oktober 2021 fastslo høyesterett at statens vedtak om å tillate drift av vindkraft på Fosen var ulovlig. Høyesterett mente at vindkraftutbyggingen er i strid med reindriftsamers mulighet og rett til å dyrke sin kultur på Fosen. 500 dager senere, 23. februar 2023, satte flere demonstranter fra Norske samers riksforbund (NSR) og Natur og ungdom seg i Olje- og energidepartementets (OED) lokaler i Oslo sentrum (Senel et al, 2023). Bakgrunnen til denne konflikten er at sør-samer siden 1500-tallet har brukt fjellområdet Roan og Storheia på Fosen som beiteområde for reindrift. Både Sør-Fosen sitje og Nord-Fosen Siida mener at utbyggingen vil ødelegge viktige beiteområder for reinen og dermed krenke samers rett til kulturutøvelse. I 2014 blir beslutningen om å bygge en vindmøllepark klaget på, men i 2016 startet utbyggingen allikevel. I 2018 ber FN om å stanse utbyggingen til saken er avklart i rettssystemet, men dette skjer ikke og driften startet i 2020 (Senel et al, 2023). Denne vindmølleparken, i likhet med demningen i altavassdraget, står fortsatt i dag som en påminnelse om hvorfor det er viktig å beskytte urfolksrettigheter.

1.1 Problemstilling og bakgrunn for valg av tema

I denne oppgaven vil jeg undersøke samisk musikk og revitaliseringen av samisk kultur, med fokus på hvordan joiken kan forenkle spørsmålene om sosial rettferdighet i Fosen-aksjonen. Da jeg skulle begynne med denne oppgaven ville jeg skrive om samisk musikk og revitalisering av den samiske kulturen. Den siste tiden har Fosen-saken inntatt alle medier og samisk aktivisme for rett til kulturutøvelse gjorde at jeg endret litt på oppgavestrukturen min. Jeg tar fortsatt for meg viktigheten av revitalisering av samisk kultur og språk, men jeg fokuserer på sør-samisk kultur, da dette perspektivet er underrepresentert i academia. Selv om jeg ikke er samisk og jeg hverken kan skrive, snakke eller lese samisk, så tror jeg det er viktig at noen skriver denne oppgaven nå. Dette er fordi det for meg virker som om vi har glemt

viktigheten av et kulturmangfold i Norge, og dessverre er rasisme og diskriminering mot samer fortsatt en realitet i dag. Det er også viktig fordi områdene som blir diskutert i Fosen-saken er sør-samiske områder.

Staten Norge driver i skrivende stund med et pågående menneskerettighetsbrudd og debatten mellom urfolksrettigheter og kraft til Norge er som et gufs fra fortiden. Jeg vil med denne oppgaven vise hvorfor det er viktig med en revitalisering av sør-samisk musikk i Norge og hvordan samisk kultur og samiske aktivister bidrar i den større klima- og miljødebatten. Jeg vil ta for meg hvorfor revitaliseringen av sør-samisk musikk og kultur er viktig i kampen for urfolksrettigheter og rett til forvaltning av land. Jeg vil også se tilbake på Alta-aksjonen for å fortolke hva som skjer i Fosen-aksjonen i dag. Deretter vil jeg se på arven etter fornorskningspolitikken i Norge. Videre vil jeg også ta for meg en sør-samisk joik skrevet av Marja Mortensson for å konkretisere. På bakgrunn av dette har jeg valgt følgende problemstilling: *på hvilken måte er Marja Mortensson viktig i revitaliseringen av sør-samisk musikk og kultur i kampen for urfolksrettigheter?* Jeg valgte Mortensson fordi hun er en ung, sør-samisk reindriftsamer. Hun jobber også aktivt med revitalisering av den sør-samiske kulturen, språket og joiketradisjonen i tillegg til at hun skriver egne joiker med et mer moderne uttrykk (Mortensson, u.å.).

2. Metode

Denne oppgaven har tatt utgangspunkt i litterære kilder, i tillegg til et intervju som ble vist på NRK, intervjuer fra artikler og en musikalsk analyse av en joik. Materialet blir derfor i all hovedsak tekster, og analysen bygger derfor på en kvalitativ dokumentanalyse (Tjora, 2021, s. 196). Med dette er diskusjonsdelens analyse sett i perspektiv av det som presenteres i teoridelen. Materiale som ble valgt ut omtaler samisk musikk og kultur litt mer generelt, i tillegg til noen artikler som tar for seg sentrale begreper som ofte drøftes sammen med dette perspektivet. Dette er begrep som revitalisering, nasjonalisme, minoriteter, fornorskning og interseksjonalitet. Materialet som er valgt ut legger vekt på mer bredde fremfor dybde, for å kunne diskutere problemstillingen mer effektivt. Dette er gjort på grunnlag av at når man diskuterer sosial rettferdighet og urfolksrettigheter som en utenforstående, er det utfordrende å diskutere dette uten å ha opplevd slik urett selv. Materialet er valgt ut med vekt på at det enten er etnomusikologer eller musikkvitere som har vært på feltarbeid i Sápmi, eller som har en tilknytning til Sápmi som har skrevet materialet. Materialet ble også valgt ut med vekt på at

det er fagfelleverdert, slik at man har et bedre grunnlag på at empirien er god. Disse utvalgskriteriene gjorde det enkelt å søke etter informasjon uten å «drukne» i empiri.

Oppgaven bruker ikke dybdeintervju som forskningsmetode. Dette er i all hovedsak grunnet at prosessen ikke ble satt i gang tidlig nok. Dette er nok også det som svekker oppgaven mest, men det lot seg altså ikke gjøre grunnet omfang og tid, og ble derfor nedprioritert. Oppgaven tar imidlertid for seg intervju fra andre forskningsartikler og TV-intervjuer, og derfor brukes sekundæranalyse som forskningsmetode. Funnene i disse intervjuene kan ofte endre seg ut ifra tid og kontekst de er analysert i (Tjora, 2021, s. 214-215). Likevel er denne oppgaven et viktig bidrag i denne debatten nettopp fordi den bruker en sekundæranalyse som metode for å fortolke tidligere teorier i nåtidens kontekst. Den tar også opp kjent problematikk og spørsmål knyttet til sosial rettferdighet. Disse spørsmålene bør diskuteres ofte, særlig i humaniora, for å finne gode løsninger. Humaniora som helhet kan bidra til å tilgjengeliggjøre og forenkle disse spørsmålene om sosial rettferdighet og urfolksrettigheter, og her er også musikk en viktig resurs, fordi det er tilgjengelig for de fleste. Jeg kommer til å ha et etnomusikkologisk utgangspunkt for å drøfte spørsmålet om sosial rettferdighet i revitalisering av samisk musikk og kultur. Dette gjør jeg gjennom kvalitativ dokumentanalyse, sekundæranalyse av videointervju og intervjuer i artikler, og musikalsk analyse (Tjora, 2021, s. 215).

3. Teoridel

I denne delen av oppgaven vil jeg ta for meg en rekke teorier jeg ser som sentrale til problemstillingen. Disse er en introduksjon til samisk kultur og historie, en introduksjon til samisk musikk, nasjonalismens forhold til minoriteter, og en historisk oversikt over fornskingsperioden i Norge og hvordan dette henger sammen med interseksjonalitet. Grunnet oppgavens omfang har jeg valgt å avgrense det til dette - men jeg er likevel klar over at det finnes andre teoretiske tilnærminger man kunne tatt utgangspunkt i som økomusikologi. Dette måtte falle bort på grunn av oppgavens omfang (for videre lesning se: Ramnarine, 2009).

Den tidligste samiske musikkforskningen kan man spore tilbake til 1600-tallet. Da var det hovedsakelig prester og misjonærer som beskrev samene og deres kultur som noe dyrisk og primitivt (Edström i Larsen, 2005, s. 86). I første halvdel av 1900-tallet er det Karl Tiréns bok

«Die Lappische Volksmusik» (1942) som blir anerkjent som den viktigste dokumentasjonen av historiske joikemelodier. Han skrev disse joikene ned på noter, noe som gjør at mange joiker ikke gikk tapt under fornorskningen (Larsen, 2005, s. 87). De siste årene har det også blitt et økt fokus på revitalisering av samisk kultur i academia. Joik-forskning innenfor samiske emner gjøres ved flere universiteter i Norge i dag. Blant disse er Nord universitetet i Levanger og samisk høyskole i Kautokeino.

3.1 Samisk kultur og historie

Samene tilhører et område som strekker seg over Norge, Sverige, Finland og Russland kalt Sápmi og består av ca. 80.000-100.000 mennesker (Stoor, 2017, s. 6). Reindrift beskrives som den viktigste sysselsettingen i Sápmi. Reindrift representerer også et viktig historisk fundament i den samiske identiteten og kulturen (Larsen, 2005, s. 86). I løpet av 1900-tallet har samisk aktivisme og ønske om revitalisering hatt en økning i takt med norske myndigheters økende innsats for assimilering, tap av samiske landområder, kristning og fornorskning. Etter andre verdenskrig begynte samene å se på seg selv i en større global kontekst og jobbet mot en politisk og kulturell selvbestemmelse (Hilder, 2012, s.162). Det kanskje viktigste momentet mot selvbestemmelse er språk. Det er ti offisielle samiske språk som snakkes over de samiske områdene (Språkrådet, 2021). I Norge er de tre største Nord-, lule-, og sør-samisk, hvor 90% av de samisktalende bruker nord-samisk. Det samiske språket hører til i den finsk-ugriske språkgruppen og har derfor flere likheter med finsk enn svensk eller norsk (Språkrådet, 2021). Dette gjør det samiske språket veldig særegent i Norden.

I løpet av 1940-tallet jobbet samiske aktivister for at samene skulle bli anerkjent som en etnisk minoritet i Norge, Sverige og Finland (Ruong, Svensson og Eidheim i Jones-Bamman, 2001, s. 189). Denne politiske mobiliseringen blant samer førte til en rekke politiske endringer i Norge (Hilder, 2015, s. 19). I 1987 ble det vedtatt i stortinget at det skulle stiftes et eget sameting og samene ble anerkjent som et urfolk i Norge (Hilder 2015, s. 46). Dette førte til en rekke politiske endringer i det offentlige og i skoleverket. Disse var blant annet at man kan bruke samisk i offentlig sektor ved at man kan få hoved- eller sidemålsundervisning på samisk, og samiske barn kan velge gå i en samisk barnehage og på samisk skole (Hilder, 2015, s. 46). Sametinget ble offisielt åpnet 9. oktober 1989 av Hans majestet kong Olav V (Sametinget, u.å). I dag jobber de med:

[...] Sametingets mål [er] å arbeide for anerkjennelse av samenes grunnleggende rettigheter som grunnlag for å ivareta og styrke samisk kultur, språk og samfunnsliv og eksistensen av ulike samiske tradisjoner. Sametinget skal styrke samenes politiske stilling og fremme samenes interesser i Norge samt bidra til en likeverdig og rettferdig behandling av det samiske folket (Sametinget, u.å).

I 1990 ble samene anerkjent som en del av verdens urbefolkning (Larsen, 2005, s. 86). Dette førte til at de ble beskyttet av FNs erklæring om urfolksrettigheter. Erklæringen sier:

Erklæringen legger viktige føringer i det videre arbeidet for å forstå hvilke rettigheter urfolk har, men er likevel ikke et folkerettslig bindende dokument. Den har bestemmelser både når det gjelder grunnleggende behov som mat, helse og utdanning, i tillegg til bestemmelser om bruk av tradisjonelle ressurser og landområder (Regjeringen, 2020).

I dag er samene det eneste anerkjente urfolket i Europa (Hilder, 2012, s. 162)- og 15. mai 2023 fikk samer også urfolkstatus i den norske grunnloven. «Det påligger statens myndigheter å legge forholdene til rette for at det samiske folk, som urfolk, kan sikre og utvikle sitt språk, sin kultur og sitt samfunnsliv» (Stortinget, 2023). Til tross for at samer først nå har fått urfolksstatus i grunnloven begår den samme staten fortsatt et menneskerettighetsbrudd mot sør-samer. Neste del skal undersøke nærmere den samiske og sør-samiske musikkulturen.

3.2 Samisk og sør-samisk musikkultur

Sør-samisk musikk i denne sammenhengen bygger på musikk som enten baserer seg på eller tar utgangspunkt i joik fra de sør-samiske områdene. Disse områdene strekker seg fra Saltfjellet i nord til Femunden i Engerdal kommune i sør. Området strekker seg også over deler av Sverige. Joik regnes som et særegent og genuint samisk kulturuttrykk, og kan derfor regnes som et kulturspesifikt musikalsk uttrykk. Dette gjør at joikens karakteristiske melodier og sangstil blir forbundet med samisk kultur (Larsen, 2005, s. 87). Historisk har joik vært en solistisk uttrykksform hvor det musikalske knyttes til spesielle personer, dyr, naturfenomen eller geografiske steder (Larsen, 2005, s.87). Joik er tradisjonelt et hverdagslig uttrykk som alle kan ta del i. Den eneste regelen er et man ikke skal joike seg selv eller sin egen joik (Aubinet, 2023, s. 313).

Språk og musikk har en viktig sammenheng i joiker. Man kan enten ha lange tekster som i episke joiker eller noen få ord som repeteres sammen med melodikken (Hilder, 2015, s. 47). I dag blir en del joiker fremført med stavelser, som ikke har en åpenbar betydning, og få

ord. Etnomusikkkologer påpeker at denne tradisjonen med korte stavelser og få ord stammer fra eldgamle sjamanistiske ritualer, som er ment til å imitere språket til åndene (Aubinet, 2023, s. 317). Det tekstlige i joiken blir derfor viktig for å påkalle eller minnes en person, et dyr eller et sted. Om man joiker en personjoik kan man være i stand til å forestille seg personligheten, oppførselen eller bevegelsene til personen. Personen man joiker blir også tilstede eller nærværende (Aubinet, 2023, s. 314). I personjoiker kan man se at joikene er farget av det personlige forholdet mellom den som joikes og den som joiker. Dersom man joiker sin elskede vil joiketeksten fremheve alt som gjør den personen elskverdig (Aubinet, 2023, s. 324). Joik som har en spesiell sinnsstemning, slik som glede eller kjærlighet, vil gjerne farges både tekstlig og musikalsk med den stemningen (Graff i Aubinet, 2023, s. 324). Den som fremfører joiken kan også legge til sine egne personlige minner med den som joikes (Aubinet, 2023, s. 325). Man ser også i joiketradisjonen at man ikke joiker om noe, men heller noe eller noen. Joik kan derfor etablere et kraftigere og dypere forhold til objektet enn vanlig språk. Så dersom man joiker personer, dyr eller steder blir disse nærværende (Aubinet, 2023, s. 314-323).

Videre kan man også se at dersom man vil joike et dyr så bør man oppføre seg som dyret. Altså for å joike rein bør man bli reinen ved å adoptere dens perspektiv og prøve å oppleve hvordan det er å være reinen (Aubinet, 2023, s. 320). Dyrejoiken blir dermed ikke en zoologisk fremstilling av reinen, men den fremkaller heller reinens liv og opplevelser (Aubinet, 2023, s. 320). Denne perspektivismen av reinen gir oss en ny forståelse for reinens subjektivitet og dens indre liv, som formidles gjennom joiken. Denne transformasjonen og fremkallingen av andres indre liv gjøres også kun i dyrejoik, ikke joiker som fremkaller mennesker (Aubinet, 2023, s. 321). Dermed har joiken en unik egenskap til å skildre rike økologiske, historiske og filosofiske undertoner i dyreliv, med relativt få virkemidler (Aubinet, 2023, s. 322).

I nyere tid har joiken endret seg i samsvar med at samisk musikk og den samiske identiteten og levemåten opptrer i mange ulike kontekster (Thuen i Larsen, 2005, s. 88). Joiken har ikke eksistert isolert bort fra andre musikkuttrykk, men den har endret seg og tilpasset seg flere ulike musikkstiler (Larsen, 2005, s. 88). Den moderne joiken, som blir fremført på scenen og akkompagnert av musikkinstrumenter, bruker ofte lange tekster (Aubinet, 2023, s. 314). Mens den tradisjonelle joiken ofte bruker stavelser, som ikke har en åpenbar betydning (Aubinet, 2023, s. 317). Dermed kan man se en kontrast mellom samisk samtidsmusikk og tradisjonelle joiker, hvor man i tradisjonelle joiker kan formidle mye med

få nøkkelord. Moderne joiker tar gjerne i bruk lange tekster og moderne musikkstiler (Aubinet, 2023, s. 323).

Begrepet revitalisering brukes om ønsket om å gjenoppta gamle tradisjoner, men med en moderne vri. Revitalisering er viktig for at samene og urfolk verden over skal overleve som kulturbærende grupper, og det brukes om prosessen for å igjen gjøre kulturelle praksiser og symboler som har vært vikende eller assimilert ut av kulturen, viktig i en moderne utførelse av tradisjonen. Revitaliseringen er nesten alltid en reaksjon på modernisering og kulturell homogenisering (Eriksen og Eraker, 2019, s. 277). Denne revitaliseringen skjer ved at man vil gjenskape og aktualisere det tradisjonelle ved å modernisere det (Eriksen og Eraker, 2019, s. 277). Siden 50-tallet har samiske artister integrert populærmusikk i tradisjonelle joiker, og dermed gitt joikene et moderne uttrykk (Jones-Bamman, 2001, s. 189-190). Det kan være hvordan Nils-Aslak Valkeapää ga joik et rom til å fremføres akkompagnert av instrumenter i et offentlig rom eller en scene (Jones-Bamman, 2001, s. 195). Dette bidro til at joik ble mindre tabu, fordi Valkeapää kombinerte joik med et folketoneinspirert akkompagnement (Jones-Bamman, 2001, s. 207). Denne linjen ble videreført og i dag kan vi se kjente joikere slik som Ella Maria Hætta Isaksen bruke elektro-akustiske instrumenter i joikene sine (NRK, 2022, 1.23). Mye av den moderne samiske musikken er laget for underholdning, men noen av de mest kjente samiske musikerne har også laget musikk for å si noe om problemene i den samiske tilværelsen (Jones-Bamman, 2001, s. 189). Joiken «Mazé» av Mari Boine er et konkret eksempel på hvordan joik og politikk henger sammen. Denne joiken vil jeg diskutere videre i drøftingsdelen. Dette blir selve kjernen i revitaliseringsbegrepet, ved at man tar en gammel tradisjon og setter den i en ny kontekst. Så hvorfor er revitaliseringsbegrepet så viktig i denne konteksten? Staten Norge har brukt nasjonalistiske strategier aktivt for å fornorske samene over 130 år (Minde, 2005, s. 5). Revitalisering blir derfor en opposisjon mot fornorskning og assimilering, men hva innebærer i disse nasjonalistiske strategiene?

3.3 Nasjonalisme og minoriteter

Nasjonalisme har vært et viktig begrep i akademia fra 1960-tallet. Bygging av en nasjonalstat og nasjonalisme henger tett sammen, men nasjonalisme har også vært et viktig aspekt i sosial endring (Eriksen og Eraker, 2019, s. 267). Nasjonalisme kan defineres som en politisk ideologi hvor kulturelle grenser skal sammenfalle med statlige grenser. Nasjonalisme vil da gå

ut på et ideal om at alle mennesker innenfor et spesifikt landområde har de samme kulturelle verdiene. Disse grensene er også ofte konstruert (Eriksen og Eraker, 2019, s. 267). Under dette begrepet kan man også trekke en parallell til en etnisk ideologi, som krever retten til sin egen stat på vegne av den etniske majoriteten (Eriksen og Eraker, 2019, s. 270). Enkelt sagt kan man si at en nasjonalistisk nasjonalstat kun vil ha mennesker «av samme slag» (Eriksen og Eraker, 2019, s. 267). Til tross for at disse begrepene er beslektede fenomener finnes det også mange etniske grupper som ikke er nasjoner og nasjoner som ikke er etniske grupper, altså at de baserer seg på territorielle fremfor etniske prinsipper (Eriksen og Eraker, 2019, s. 272). Det nasjonalistiske idealet er derfor at det kun er en suveren etnisk majoritet i nasjonalstaten. Ved dette er de da ikke plass til etniske minoriteter.

I denne konteksten er begrepet minoriteter også viktig. Her ser man ofte på maktforholdet mellom minoriteter og majoriteter. En etnisk minoritet kan defineres som en politisk ikke-dominerende gruppe. Selv om ordet minoritet i dagligtalen viser til en tallmessig underlegenhet, så viser det også til politisk underordning (Eriksen og Eraker, 2019, s. 272). Derfor er det ofte en skjev maktfordeling mellom majoriteter og minoriteter. I etnisitetsstudier av disse maktforholdene skiller man gjerne mellom migranter og urfolk (Eriksen og Eraker, 2019, s. 272). Samene kan derfor betegnes som både en minoritet og et urfolk.

Samene i Norge kan også beskrives som urfolk, fordi de anses som en ikke-dominerende opprinnelig befolkningsgruppe i Norge, men det er allikevel ikke nødvendigvis synonymt med «de først ankomne» (Eriksen og Eraker, 2019, s. 276). Urfolk er aldri statsbærende folk og har tilknytning til en ikke-industriell produksjonsmåte. I samenes tilfelle kan man se til hvordan de føler tilknytning til Sápmi, som strekker seg over flere nasjonalstater, og hvordan de driver med reindrift. Dette betyr derimot ikke at urfolk aldri deltar i regjeringer eller arbeider innenfor IT, men at de representerer et levesett som gjør de særlig sårbare for nasjonalstaten, som de kanskje bare er delvis integrert i, og modernisering. Ofte dreier konflikten mellom urfolk og staten seg om rett til territorium og forvaltning av naturressurser (Eriksen og Eraker, 2019, s. 276)- slik vi i dag har sett i Fosen-saken, og tidligere i Alta-saken. Felles for de fleste urfolk er at de ofte er i konflikt med nasjonalstaten som institusjon hvor deres politiske prosjekt ofte består av å sikre overlevelse som kulturbærere, men de har sjeldent som mål å opprette sin egen stat (Eriksen og Eraker, 2019, s. 276). Dette ønsket om å opprettholde kulturarven og om kulturell overlevelse fører til kulturell og sosial organisering. Her kan man trekke inn samene som eksempel ved at de tok i bruk moderne politiske metoder og skapte en egen internasjonal mening for sin sak, altså

Alta-saken og ønsket om å bli anerkjent som et urfolk. De fikk et gjennombrudd for sin etnopolitikk i de nordiske statene ved opprettelsen av sametinget, som i dag arbeider med samisk kultur (Eriksen og Eraker, 2019, s. 277). Denne politikken har vært viktig i arbeidet for av-kolonialiseringen etter fornorskningstiden.

3.4 Fornorskning- en historisk oversikt

Fornorskingsperioden i Norge strekker seg fra ca. 1850 frem til ca. 1980. Den dreide seg hovedsakelig om assimileringen av det samiske og kvenske språket og dermed den samiske og kvenske kulturen (Minde, 2005, s. 5). Historikeren Henry Minde deler fornorskningsepoken inn i 4 faser: overgangsfasen (1850-1870), konsolideringsfasen (1870-1905), kulminasjonsfasen (1905-1950) og avviklingsfasen (1950-1980) (Minde, 2005, s. 7-11). Da Norge i 1814 ble en egen nasjonalstat tenkte man at å snakke morsmålet sitt var en menneskerett. Dette gjaldt også samisk. Dette var i tråd med den nasjonalromantiske linjen. Blant annet oversatte presten N. V Stockfelt bøker til samisk for å bruke i undervisning både i kirken og på skolen (Minde, 2005, s. 8). I 1851 skjedde det et skifte i etnopolitikken i Norge med opprettelsen av Finnefondet, og fornorskning prosessen ble satt i gang. Denne politikken ble introdusert i kultursektoren «med skolen som slagmark og lærerne som frontsoldater» (Niemi i Minde, 2005, s. 5). Finnefondet ble opprettet for å fremme undervisning av norsk i såkalte overgangsdistrikter mellom Norge og Finland. I 1860 ble det en økt skjerpning av fornorskning på grunn av økt finsk innvandring til Øst-Finnmark. Disse fornorskningstiltakene ble forklart med sivilisatoriske og nasjonalistiske hensyn og dette ble også avgjørende for både mål og strategi (Minde, 2005, s. 8). Dermed blir denne assimileringspolitikken etter denne perioden knyttet til fremveksten av en nasjonalstat. I 1868 vedtok stortinget at Finnefondet også skulle inkludere kvenske innbyggere (Minde, 2005, s. 9). I 1880 ble det sendt ut en instruks fra Tromsø stift om hvordan man kunne effektivisere assimileringen ytterligere. Instruksene slo fast at samiske og kvenske barn skulle lære å skrive, snakke og lese norsk. Lærere som kunne vise til god effekt av det som ble omtalt som «ombytte av sprog» fikk et eget lønnspålegg. Dette kunne utgjøre 23-30% av lønnen til en lærer med 7 års ansiennitet (Minde, 2005, s. 9)- og ble dermed brukt som et økonomisk pressmiddel fra staten. Dette markerte gjennombruddet for den strenge fornorskninglinjen. Ni år senere i 1889 kom Wexelsen-plakaten, som skulle fungere som en skoleinstruks (Minde, 2005, s. 9). Instruksene sa at samisk og kvensk kun skulle brukes dersom det var høyst

nødvendig i undervisningen og lærere ble også bedt om å kontrollere at samiske og kvenske barn ikke snakket morsmålet i friminuttet (Minde, 2005, s. 9).

Videre ble det også lagt ned et yrkesforbud i skolen for samiske og kvenske lærere og dette var på etnisk grunnlag (Minde, 2005, s. 10). Utover 1900-tallet ble det gjennomført en rekke tiltak. Disse var:

- Det ble bygget en rekke skoleinternater rundt om i Finnmark som tok sikte på å isolere elevene fra sine opphavsmiljø.
- Kurs i samisk og finsk ved Tromsø seminar ble lagt ned.
- Friplassordninga for elever med samisk og kvensk bakgrunn ved samme skole ble opphevet.
- Det ble i praksis innført yrkesforbud for samer og kvener i skolen ved at myndighetene foretrakk lærere med norsk bakgrunn i samiske og kvenske områder.
- Pedagogiske metoder som mest effektivt skulle fornorske samiske og kvenske barn, ble diskutert på lærerstevner og demonstrert av skoledirektøren personlig (Minde, 2005, s. 9-10).

Her ser man også starten på den mest aggressive formen for assimilering. Dette skjedde i kulminasjonsfasen (1905-1950). Disse tiltakene førte tilslutt til bygging av internater for samiske barn og det førte til at samiske barn ble isolert fra opphavsmiljøene sine. Dette kan beskrives som den mest aggressive formen for fornorskning, fordi barna ikke lenger fikk muligheten til å delta i kulturelle praksiser, slik som seremonier eller gjeting av rein og de fikk heller ikke lenger mulighet til å bruke språket sitt aktivt i dagliglivet (Minde, 2005, s. 10). Man kan også se at denne assimileringen, som ble motivert av rasisme og sosialdarwinisme, hadde store konsekvenser for samer sør for Finnmark, og da særlig reindriftssamer (Minde, 2005, s. 12). Så hva er da arven etter denne assimileringen? Dette vil jeg komme tilbake til i drøftingsdelen. Videre skal vi se på interseksjonalitet-begrepet for å få en større forståelse av hvordan ulike identiteter eller sosiale kategorier virker sammen og dermed skaper ulike former for diskriminering, sårbarhet eller sosial ujevnheter.

3.5 Interseksjonalitet

Dette begrepet tar for seg hvordan sosiale kategorier slik som: etnisitet, legning, kjønn, religion, sosial klasse eller funksjonsevne påvirker og former leve- og livsvilkårene for

individet. Dette henger sammen med sosiale praksiser, institusjonelle ordninger og kulturelle forståelser og hvordan maktrelasjoner påvirkes (Gullikstad, 2013, s 68). Man kan derfor si at ulike identiteter eller sosiale kategorier virker sammen og skaper ulike former for diskriminering, sårbarhet og sosial ujevnhet. Dette begrepet er relevant om man snakker om maktforhold mellom ulike sosiale grupper, i dette tilfellet nordmenn og samer. Dette bildet er mer nyansert og komplekst enn at man deler opp samer og ikke-samer, men i denne konteksten kan det være viktig å trekke inn for å se hvordan sør-samisk musikk og kultur har fått en mindre plass i forskningen. Sør-samene kan også anses som en minoritet i den øvrige samiske minoriteten, noe som også gjenspeiles i den manglende oppmerksomheten sør-samisk språk og kultur har fått i forhold til den nordsamiske befolkningen (Larsen, 2005, s. 86). I musikklivet i Norge er det også mange kjente nord-samiske artister slik som Mari Boine og Ella Marie Hætta Isaksen, men det er ikke like mange kjente sør-samiske artister. En av de få kjente sør-samiske artistene er Marja Mortensson.

3.6 Marja Mortensson

Marja Mortensson er en sør-samisk joiker fra Svahken Sijte reinbeitedistrikt i Engerdal kommune i Innlandet. Hun er født inn i en reindriftsfamilie og har drevet med reindrift siden barndommen (NRK, 2022, 1.00). Denne tilknytningen til det sør-samiske gjenspeiles også i musikken hennes. Musikken hennes tar for seg ulike aspekter av det å være samisk slik som nærheten til og bevaringen av natur, reinsdyrhold og bevaring og revitalisering av det sør-samiske språket (Marja Mortensson, u.å.). På nettsiden sin forteller Mortensson viktigheten til musikken i dette arbeidet.

Looking away from the fact that music is my favorite way of expressing myself by far, music has provided me with a opportunity to reconnect with my native south saami culture and language (Marja Mortensson, u.å.).

Joiken blir dermed direkte bunnet til en samisk identitet. På nettsiden sin skriver hun også at til tross for at familien hennes sluttet å joike for flere generasjoner siden så har joik alltid vært en del av henne. «[...] to me the melody of a yoik seems like something that everyone, regardless of their background, can feel, embrace and understand on a deeper level» (Marja Mortensson, u.å.). Joiken har dermed blitt en viktig del for å kunne ta tilbake noe tapt i den sør-samiske kulturarven, i tillegg til at man kan lære seg å kjenne den på nytt på en annen måte. I et intervju med NRK sier hun at språket og joiken særlig har gått gjennom en hard

fornorskning og derfor er det få som snakker sør-samisk og enda færre som joiker på sør-samisk (NRK, 2021, 1.50).

I starten av karrieren hennes jobbet Mortensson med den samiske artisten Frode Fjellheim for å gi nytt liv til tradisjonelle joiker. Hun har gjennom prosjektet «Russuoh Vuölieb» og emner på Nord universitetet fått muligheten til å studere tradisjonelle joiker og lære seg både den sør- og ume-samiske joike tradisjonen. Hun har også deltatt i Fjellheims prosjekt «The Orchestral yoik Project» sammen med andre kjente joike artister slik som Mari Boine, Anneli Drecker og Berit Nordbakken Solheim (Marja Mortensson, u.å.). I 2018 slapp hun sitt andre solo album 'Mojhtestasse' – Cultural Heirlooms, hvor den unike vokalstilen hennes virkelig kommer frem. Med seg har hun også jazztubaisten Daniel Herskedal og jazztrommeslageren Jakop Janssønn. På nettsiden hennes skriver Mortensson dette om produksjonen av albumet « [...] through a minimalistic and acoustic production, which highlights her attention to tradition, she lets her Saami roots guide the final feel of the entire album» (Marja Mortensson, u.å.). Den sør-samsike identiteten blir derfor viktig i den artistiske karrieren hennes.

4. Diskusjon og drøfting

I denne delen av oppgaven vil jeg se på hvordan Marja Mortensson har bidratt i revitaliseringsprosessen av sør-samisk kultur og joik. I sammenheng med dette vil jeg gjøre en analyse av joiken «Johtelokte», eller flyttveien. Med denne analysen vil jeg få frem hvordan musikken er viktig i den samiske revitaliseringsprosessen og hvordan den bidrar til en større forståelse av reindrift som kulturarv, samt at joik kan brukes som et politisk virkemiddel i større politiske kontekster og aksjoner som Alta-aksjonen og Fosen-saken. Før det, vil jeg gjøre rede for hva fornorskningen gjorde ovenfor den samiske befolkningen, hvordan den påvirker den psykiske helsen til samer og hvordan denne arven fortsatt henger igjen i dag.

4.1 Arven etter fornorskning

Fornorskningspolitikken ble fra myndighetene forklart som å være for samers eget beste og det var underforstått at de ikke visste bedre (Minde, 2005, s. 18). En holdning som virker

integrrert i samiske områder er at man ikke skal snakke om det som skjedde fordi man ikke ville «rippe opp i det gamle» (Minde, 2005, s. 14). Man kan allikevel høre historier om samiske skolebarn som fikk krenket sitt menneskeverd (Minde, 2005, s. 14).

Av og til når jeg tenker på dette, det er en så stor smerte at jeg ikke får sove. Jeg blir liggende om natten, jeg føler at jeg må snakke ut. Fortelle dette til noen, alt det som smerter, som er blitt tråkket ned. Det er noe inne i meg som roper: Ikke kvel meg. Noe som trenger luft, som vil opp, som vil leve. Men vi ble brennemerket. Vi ble tråkket ned og jeg kan aldri glemme det. Aldri glemme hvordan det var. Alt ble tatt fra oss. Morsmålet fikk vi ikke lov til å snakke. Ingen hørte på oss (Dahl i Minde, 2005, s. 15).

Man kan lese historier fra samiske lærere som følte seg oversett og neglisjert eller som til og med var redd for autoriteter (Minde, 2005, s. 14).

Fra samiske skolebarn kan man også høre historier om at elevene selv merket at deres morsmål hadde lav status og man kunne også bli hengt ut dersom man ikke behersket norsk, og dermed føle seg veldig utenfor (Minde, 2005, s. 15-16).

«Da eg begynte på skolen, kunne eg ikkje norsk. Måtte lære. Det blei jo gebrokkent. (...) Eg må mange gang si, når eg tenke tilbake, eg blei mange gong mobba bare for språket, det stakkars samiske språket» (Minde, 2005, s. 15).

På grunn av denne gjentatte undergravingen av samisk språk og kultur i skolen kan man også se at man finner få eksempler på organisert motstand som er direkte rettet mot fornorskningstiltakene (Minde, 2005, s. 16). Dermed kan man si at fornorskningen var effektiv i det den ville oppnå, nemlig en homogen kultur innenfor de nasjonale grensene der minoriteten nesten ble helt assimilert. Den ytterste konsekvensen av dette er tap av liv.

I 2017 kom Samisk nasjonal kompetansetjeneste -psykisk helsevern og rus (SANKS) og Sametinget med en plan for selvmordsforebygging i Sápmi. Hensikten til planen er:

[...] å sette fokus på selvmordsproblematikk blant samer, informere om forskningsfunn og annen kunnskap av betydning samt å inspirere til diskusjon og handling både i og utenfor det samiske samfunnet. Strategiene bør ses som anbefalinger til alle samfunnsaktører som arbeider med å forebygge og forhindre selvmord i Sápmi. (Finnmarksykehuset, 2018)

Det ble lagt frem 11 punkter, for å fremme forebyggingen av selvmord i Sápmi. Noen av de sentrale punktene som kan belyse forskningsspørsmålet i oppgaven er punkt 3-8.

Selv mord blant urfolk er et stort helseproblem. Det er vanskelig å peke på konkrete grunner til hvorfor dette er et så stort problem, da det er mange komplekse grunner til det, men man kan blant annet se at samer har svakere sosioøkonomiske forhold (Stoor, 2017, s. 9). Dette kan knyttes direkte til fornorskningen ved at man gjennom systematisk assimilering har ødelagt sosiale system for samene (Stoor, 2017, s. 9). Assimileringstiltak har ikke kun en umiddelbar negativ effekt på både samfunnet og individet, men det kan også føre til lidelse i flere generasjoner frem. Dette kalles gjerne historiske eller transgenerasjonelle traumer (Stoor, 2017, s. 9). Disse assimileringstiltakene kunne for eksempel være måling av kranier for å bevise «rasemessig underlegenhet» eller, som nevnt tidligere, ufrivillig flytting av samiske barn til internatskoler for å assimilere deres språklige og kulturelle arv (Stoor, 2017, s. 11). Ut i fra den historiske oversikten ser man tydelig at det statlige presset om å få samene og kvenene til å lære norsk og dermed endre grunnverdiene i sin egen kultur og endre sin nasjonale identitet har vært langvarig, målbevisst og omfangsrik (Minde, 2005, s. 12).

Det er derimot lite forskning på hvordan disse historiske traumene påvirker samer i dag. Flere og flere samer og samiske aktivister krever forskning innenfor dette og å kartlegge hvilke effekter disse traumene har på den psykiske helsen og selvmordsraten blant samer i dag (Stoor, 2017, s. 11). For unge samer er det viktig å ha et samisk miljø rundt seg. Dette er ikke kun for å lære seg språk og kulturelle praksiser, men det kan også bidra til å styrke selvidentiteten og forbedre den mentale helsen (Stoor, 2017, s. 11). Man kan likevel se at en sterk samisk identitet kan føre til dårligere mental helse. Dette skyldes, blant annet, diskriminering med et etnisk grunnlag. I Norge ser man at samer oftere blir diskriminert mot enn majoritetsbefolkningen (Stoor, 2017, s. 12). Samer som blir diskriminert mot har dårligere mental helse og høyere selvmordsrate. Derfor ser man at etnisk diskriminering er en viktig faktor i forklaringen av selvmord blant samer (Stoor, 2017, s. 12). I den norske delen av Sápmi viser flere studier at det ikke er en betydelig forskjell i den mentale helsen til samiske og norske ungdommer (Stoor, 2017, s. 11). Men data viser at norske samer er mer utsatt for vold enn majoritetsbefolkningen. Dette inkluderer alle typer vold blant annet fysisk, psykisk og seksual vold, både blant barn og voksne (Stoor, 2017, s. 13). Det ble, som nevnt over, foreslått 11 tiltak av SANSK for å forhindre selvmord blant samiske innbyggere. Noen av disse er:

Fokusere arbeidet mot de samiske mennene, utarbeide statistikk og sterk forskning om selvmord blant samer, styrke samisk selvbestemmelse, initiere arbeid for å belyse og håndtere historiske traumer, styrke og beskytte samers kulturelle identitet, minske samers voldsutsatthet, minske samers opplevelse av etnisk diskriminering [og] øke mangfold og toleranse i det samiske samfunnet (Finnmarkssykehuset, 2018).

Mange av disse punktene tar direkte for seg sosial endring i holdningene mot det samiske miljøet. Noen av de foreslåtte tiltakene er blant annet å sikre at samer gis en mulighet til selvbestemmelse ved at de har direkte innflytelse i beslutninger som direkte eller indirekte påvirker deres hverdagsliv. Dette inkluderer alle aspekter i det samiske samfunnslivet slik som utdanning, kultur og språk. Det er også spesielt viktig at samer som jobber innenfor kulturelle tradisjoner, slik som håndverk eller reindrift, har rett til å påvirke beslutninger som truer med å ødelegge deres arbeid (Stoor, 2017, s. 17).

I listen over punkter for å forbedre den psykiske helsen blant samer er det særlig ett punkt som skiller seg ut, nemlig punktet om å øke mangfold og toleranse i det samiske samfunnet. Skeive samer og samer med et annet eller et ikke-binært kjønnsuttrykk virker å være særlig utsatt for selvmord i forhold til det øvrige samiske samfunnet. Dette kan forklares med at det samiske samfunnet er lite og tett knyttet sammen. Dette kan være fordi det er strengere sosiale normer i et lite samfunn. Å skille seg ut kan dermed bli fatalt (Stoor, 2017, s. 13). Selv om det er lite kunnskap om hvordan samer som strider med sosiale normer påvirkes, er det likevel tydelig at å være en minoritet innenfor en minoritet gir større sjanse for dårlig mental helse og høyere sjanse for å begå selvmord (Stoor, 2017, s. 13). Dette er i tråd med interseksjonalitet begrepet, ved at leve- livsvilkårene for skeive samer påvirkes mer negativt i forhold til andre samer.

Fornorskning og assimilering kan være en del av forklaringen, dog det er mange komplekse grunner til denne problematikken. De strenge sosiale normene som beskrives av rapporten kan være en konsekvens av den harde fornorskningen. Fornorskningen nådde delvis sitt hovedmål, med at den gjennom å assimilere samer, fremmet skam over den samiske kulturen. Dette kan ha ført til en tanke om at man ikke skal skille seg ut fordi man vil slippe å oppleve mer diskriminering. Samer som bryter med de sosiale normene i det samiske miljøet føler de er en byrde for miljøet rundt, og de føler seg heller ikke akseptert i opphavsmiljøet (Stoor, 2017, s. 18). Dette fører til at skeive samer ikke kan leve frie liv i sitt opphavsmiljø. Gjennom dette øker sjansen for dårligere mental helse og selvmord (Stoor, 2017, s. 18). Dersom man ønsker å minke selvmordsraten blant skeive samer må man, ifølge rapporten, aktivt styrke organisasjoner som jobber for aksept om mangfold i Sápmi (Stoor, 2017, s. 18-19). Dette, sammen med økt selvbestemmelse og sterkere samisk identitet, kan føre til en nedgang i selvmord i Sápmi. Det er også viktig å jobbe mot samisk selvbestemmelse og øke aksepten for samisk kultur i Norge for å minke diskrimineringen mot samer. Fornorskningen har også virket mer negativt for samer som bryter sosiale normer. Slik som

homofile, bifile og transpersoner (Stoor, 2017, s. 13). Rapporten foreslår at man bør bryte tabuet og de negative holdningene rettet mot skeive samer i Sápmi. Videre er det også foreslått tiltak for å styrke og beskytte samers kulturelle identitet. Disse er blant annet å styrke unge samers kulturelle identitet gjennom språkopplæring og andre muligheter til å delta i kulturelle praksiser (Stoor, 2017, s. 18). Dersom betingelsene om samisk selvbestemmelse hadde vært gjeldende praksis, så hadde man kanskje også unngått menneskerettighetsbruddet i Fosen-saken.

Revitalisering har blitt et viktig begrep i denne debatten fordi språk er, om ikke den viktigste, en av de viktigste kulturelle grensene mellom likhet og ulikhet (Hilder, 2015, s. 46). Språket er tett knyttet opp til selvidentitet og kultur. Ved at man systematisk har gått inn for å utrydde et språk har man også fjernet en viktig del av den samiske identiteten. I tillegg har man gjennom assimileringspolitikken skambelagt samisk språk, noe som igjen fører til at man har skambelagt den samiske identitetsfølelsen (Minde, 2005, s. 18). Dette gjør også at det følger med en skam over egen kultur som kan videreføres i generasjoner, derav historiske og transgenerasjonelle traumer. Et konkret eksempel på dette er Ella Maria Hætta Isaksen, som har blitt fortalt at hun ikke kan joike i kirken (NRK, 2022, 0.58). Det er en holdning, også blant kristne samer, om at joik spotter gud og derfor er synd (Larsen, 2014). Denne holdningen stammer fra fornorskningen og kristningen av samer. Man ser også at samer har hatt store helsemessige utfordringer på grunn av assimilering og at det fortsatt er store mørketall over hvor omfattende dette problemet er (Stoor, 2017, s. 9). På bakgrunn av dette er det viktig å redusere den etniske diskrimineringen av samer. Dette kan gjøres ved å øke bevisstheten rundt samisk kultur til majoritetsbefolkningen (Stoor, 2017, s. 18). Dette er noe Mortensson gjør gjennom sin artistiske karriere. Musikken hennes har allerede nådd ut til et bredt publikum, ved at hun har vært med på NRK programmet *De neste*. Her har hun, sammen med 5 andre unge artister, tolket kjente norske artister sine låter. I segmentene før hver låt snakket hun også både sør-samisk og norsk. I programmet oversatte hun noen av låtene til sør-samisk, blant annet, Donkeyboys *City boy* (NRK, 2021, 36.36). Med dette introduserte hun ikke kun seg selv som sør-samisk artist, men hun introduserte også det sør-samiske språket til den norske kulturen.

4.2 Joik og språk

Joik er, som nevnt over, en viktig bidragsyter i forståelsen av disse utfordringene fordi den er konkret og kulturspesifikk. Den er også viktig siden den forteller om samers hverdagsliv. Joiken har også en unik evne til å fortelle noe om den samiske tilværelsen og det samiske verdenssynet. Altså den bidrar til en større forståelse av naturen, dyrelivet og det menneskelige sjelslivet, med relativt få virkemidler (Aubinet, 2023, s. 322). Den gir derfor både innblikk i den samiske tilværelsen, men også samiske utfordringer- slik som arven etter fornorskningen og tap av landområder. Dermed blir joiken en sentral del av det samiske hverdagslivet. Joiken har dessuten en viktig rolle i revitaliseringen av samisk kultur og språk etter fornorskningen, og den fortsetter å være en viktig del av forståelsen av disse problemene.

Joiken henger også tett sammen med det samiske språket. Joik blir kanskje derfor en av de viktigste kulturelle markørene ved siden av språket, siden den er så tett knyttet opp med det samiske språket. Joiken drøfter også hvordan det er å være samisk samtidig som den dekker alt fra perspektivisme av ulike dyr gjennom ikke-språklige lyder til rike historiske skildringer, samt hverdagslige opplevelser, steder og naturfenomen (Abuinet, 2023, s. 325). Joiken kan også brukes som et supplement til vanlig dialog (Abuniet, 2023, s. 313-314). Dette understreker videre hvor viktig joiken er i den samiske kulturen og kommunikasjonen, ved at den er så integrert i dagligtalen og den samiske tilværelsen. Det er derimot en tendens blant forskere å studere joiker med korte tekster fremfor joiker med lange tekster (Abuniet, 2023, s. 317). Dette har ført til at enkelte episke joiker, altså joiker med lang tekst, har dødd ut, fordi de ikke er blitt videreført eller skrevet ned. Man vet heller ikke om omfanget av dette. Dette kan ha indirekte ført til at samisk språk og samiske historier har gått tapt, og dermed også en del av selvidentiteten i de samiske miljøene dette gjelder.

Joik og språk henger også tett sammen ved at joiker ofte, men ikke alltid, er korte og improviserte, med få ord. Dette gjør at joiken får sitt eget språk, som gjenkjennes med stavelser som ikke har en åpenbar betydning (Aubinet, 2023, s. 317). Dette språket er viktig fordi man gjennom det kan fremkalle mennesker og dyr (Abuinet, 2023, s.). Joik er dermed ikke kun en musikkstil, men også en måte å få nærere tilknytting til andre mennesker, minnes noen som har gått bort eller sette seg inn i dyrs perspektiv. Joiken kan også brukes til å fremkalle steder eller naturfenomener. Gjennom dette berører joik alle deler av det samiske hverdagslivet og joiken er essensiell i det å føle seg samisk og den samiske identiteten.

Hvordan har samiske artister revitalisert sin tidligere tapte kulturarv på grunn av assimileringens politikken? Videre vil jeg se på komposisjonen «Johtelohke» eller flyttveien av Marja Mortensson, som belyser hvorfor revitaliseringen av sør-samisk musikk er viktig i debatten rundt natur og rett til å forvalte naturen på ens egne premisser.

4.3 Johtelohke- The Migratory Route- Analyse

Johtelohke er like gammel som reinens eksistens. Ikke kutt dem opp, for da kutter man pulsåren. Ser du våre Johtelohke? Vi forsøkte å beskytte dem. Områdene ble mindre, grensene ble mindre. Johtelohke ble mindre. Nye beiteland finnes ikke. Vi ble uten. Det er kanskje ikke enkelt å se dem, Johtelohke. De her flyttveiene, men som hovedpulsårer, så følger reinen sine trekkruer. År etter år, generasjon etter generasjon og reinens vandring har sin puls. Og denne hovedåren må ikke kuttes av. (Nrk, 2021, 17.42) (Min transkripsjon).

Slik introduserer Mortensson joiken «Johtelohke» på både sør-samisk og norsk for publikumet i Røros kirke under Raasten rastah-festivalen. I denne delen av oppgaven har jeg tatt utgangspunkt i joiken «Johtelohke» eller flyttveien. Ordet «Johtelohke» beskriver både de naturlige veiene reinen tar når den skal flyttes fra vinterbeite til sommerbeite og selve bevegelsen ved å flytte rein. Dermed er dette begrepet et ganske bredt begrep som tar for seg ulike deler ved migrasjonen eller flyttingen av reinen (Nrk, 2021, 3.20). Fremførelsen skjedde på Raasten rastah-festivalen, sør-samisk kulturfestival i Røros kirke. Denne konserten er et samarbeid mellom Marja Mortensson, Daniel Herskedal, Jakop Janssønn og Kringkastingsorkesteret (Kork), hvor tekst og melodi er skrevet og fremført av Mortensson og arrangert til orkester av Herskedal. Oversettelsen av teksten er hentet fra tekstingen på NRK sin nettside (NRK, 2021, 4.24).

Joiken er todelt med to kontrasterende deler, eller A- og B-del. Disse delene har også et mellomspill. A-delen starter med et ostinat i 3/4 spilt på kalimba av Janssønn (NRK, 2021, 3.59). A-delen har et vuggeviser-aktig preg hvor også all teksten blir sunget. I A-delen kan man se for seg at hun forteller om og viser fram disse flyttveiene til et lite barn. Hun forklarer hvordan man kan se flyttveiene, og hvor og hvordan reinen skal flyttes. Dette understrekes både av karakteren eller følelsen til delen og musikalske virkemiddel. Taktart (3/4), harmonikk (Melodisk A-moll), melodikk, som er lyrisk og mer sunget, og instrumentering: vokal, kalimba, stryker, fløyte og harpe forsterker denne karakteren ytterligere. Teksten er spesielt viktig i denne delen. Teksten forklarer til lytteren hvordan man kan se disse flyttveiene reinen tar:

Her ser du flyttveien
Simla trekker tilbake i retning
Mot kalvingslandet

Her ser du flyttveien
Mellom de små knausene
Flytter vi (Mortensson, 2021)

Som lytter kan man lett forestille seg landskapet, reinen og veiene den tar mellom de små knausene, dersom man har en forforståelse om hva joiken handler om eller man kan språket. Med dette blir ikke det tekstlige i joiken kun en beskrivelse eller forklaring, men også en fremkalling av landskapet og reinflokken. Man får som lytter et auditivt bilde på flytteprosessen og med det kan man også få et mer holistisk bilde på reingjeting og større forståelse for kulturen knyttet til gjetingen.

Videre bytter fortelleren fokus fra å forklare hvor flyttveiene går til det å gjete reinen. Her får man innblikk i hvor reinen skal flyttes.

På viddene samler vi inn
Vi skal drive dem til reingjerdet

Fra vinterlandet,
videre til vårlandet,
til sommerlandet
Ser du flyttveien?
Ser du reinflokken?

Vi skal drive dem til reingjerdet (Mortensson, 2021)

Denne delen blir et auditivt bilde på en viktig kulturell praksis. Mortensson formidler gjennom tekst og musikk både viktigheten av reindrift og dens funksjon i den samiske kulturen. Dette musikalske bildet på reindrift understreker viktigheten av denne kulturarven for lytteren. Mellom A- og B-delen er det en overgang hvor orkesteret får større plass, dette

markerer et skifte i perspektiv i joiken. Overgangen begynner med en triol-underdeling, spilt av harpe, etterfulgt av en duett eller veksling mellom harpe og fløyte. Denne duetten er i et melodisk mønster på 7 som forskyves i forhold til taktarten (NRK, 2021, 7.10).

Joiken i B-delen er rytmisk, lett og uten tekst (NRK, 2021, 9.33). Den endrer karakter i så stor grad at den skiller seg radikalt fra den tidligere lyriske og vuggeviseraktige joiken i A-delen. I B-delen joikes det heller med åpne vokalen slik som *jà* og korte stavelser slik som *gå*, og det er derfor ikke lenger en klar tekst, slik som i A-delen. I tillegg drives B-delen i større grad av akkompagnementet. Det er flere ulike rytmiske elementer i både slagverk, tuba og i orkesteret. Dette bidrar også til denne karakterendringen i B-delen.

Denne delen kan tolkes på to måter. Enten kan man tolke den som at perspektivet skifter fra å forklare hvordan man gjeter rein, til prosessen med å gjete rein eller man kan tolke det som at perspektivet skifter fra menneske til rein. Altså at Mortensson joiker reinflokken som gjetes over viddene. Den kan tolkes på to ulike måter fordi begrepet «Johtelohke» dekker både det menneskelige ved å flytte rein og hvordan reinen velger å bevege seg i landskapet under flyttingen. I min tolkning vil jeg kanskje heller mer mot at Mortensson fremkaller reinen ved å joike den, siden denne delen av joiken er uten tekst og er hurtigere og mer «spretten». For meg virker det derfor som om Mortensson gjennom dette fremkaller reinen og beskriver dens perspektiv på vei fra vinterlandet til sommerlandet.

«Johtelohke» forteller også om hvor viktig det er å bevare naturen og disse flyttveiene. Først snakker Mortensson om at det er viktig å bevare flyttveiene og at «de», eller reindriftsamer forsøkte å beskytte dem. På tross av dette har områdene til reinen blitt mindre og mindre og at nye beiteland ikke finnes mer. Hun forklarer det som at pulsårene blir kuttet. Gjennom dette gjør hun naturen nesten menneskelig og levende, siden hun forklarer flyttveiene som pulsårer. Mortensson forklarer også at disse pulsårene blir kuttet av grenser, og dette kan være et stikk mot dannelsen av nasjonalstater. Fosen-saken er et konkret eksempel på hvordan nasjonalstaten har delt eller kuttet disse flyttveiene. Siden fjellområdet Roan og Storheia på Fosen er blitt brukt som beiteområde siden 1500-tallet (Senel et al, 2023)- har utbyggingen ført til at sør-samiske reindriftsamer har tapt et viktig landområde for kulturutøvelse. Etter vindmølleparken ble bygd har man sett at den samiske motstanden har vært sterk, særlig etter at menneskerettighetsdomstolen erklærte vindmølleparken som et menneskerettighetsbrudd. Disse områdene kan ikke lenger brukes til reindrift på grunn av den permanente ødeleggelsen på terrenget fra utbyggingen og vindmøllene, og Mortenssens introduksjon til «Johtelohke» blir aktualisert på nytt i denne saken.

Uavhengig av hvordan man tolker joikens perspektiv i B-delen, endres uansett karakteren i joiken radikalt. Dette underbygges med hurtigere tempo, endring av taktart fra 3/4- til 5/4-dels takt og orkesteret får også større plass som akkompagnement. Dersom man velger å tolke at B-delen bytter perspektiv til et rein-perspektiv eller et menneske-perspektiv gir den uansett et nytt og interessant perspektiv. Lytteren får her enten en auditiv opplevelse av hvordan reinflytting kjennes på kroppen, eller så får lytteren et innblikk i reinens perspektiv og dermed gir en større forståelse av reinens indre liv. Joiken gir derfor et unikt innblikk i den samiske reindriftstilværelsen til både samer og ikke-samer. Den viser også viktigheten til bevaringen av naturen, slik at reindriftssamer kan utøve sin kultur. Med dette bidrar joik til en større forståelse av viktigheten til denne kulturarven, og med denne forståelsen kan sør-samisk, men også samisk kultur som helhet, få en sterkere posisjon i Norge. Dette er fordi joiken spiller på følelsene og tolkningene til lytteren. Joik er derfor et viktig bidrag ikke bare i revitalisering, men også i politisk endring. Den tradisjonelle joiken tilgjengeliggjør både samisk kulturliv med enkle virkemidler samtidig som den og den moderne joiken setter samiske kampsaker på agendaen.

4.4 Joik og politikk

Raasten rastah-festivalen er viktig i revitalisering av sør-samisk språk og kultur, ved at den er en møteplass for sør-samer. Dette gjør blant annet at sør-samer kan snakke sør-samisk med hverandre en hel helg (NRK, 2021, 2.26). Dette er en type opprør ved at man aktivt bruke sør-samisk, som sammen med de andre samiske språkene, er prøvd fornorsket over 130 år (Minde, 2005, s. 5)- men de har ikke klart å assimilere språkene. Ved å tilgjengeliggjøre det sør-samiske språket og den sør-samiske joiken vil man også understreke viktigheten av overlevelsen til denne kulturarven, ved at man får en økt eksponering, som kan føre til økt toleranse og aksept (Stoor, 2017, s. 18). Sør-samisk joik er viktig i denne sammenhengen nettopp fordi det er en unik og kulturspesifikk arv, som for mange kanskje er lettere å forstå enn å sette seg inn i enn et nytt språk. Joik har også vært en viktig del i samisk aktivisme, i blant annet Alta-aksjonen.

Joik er blitt brukt som opprør tidligere i historien. Et av de mest kjente eksemplene på dette er joiken «Máze», som handler om kampen mot utbyggelsen av Altavassdraget. Teksten i «Máze» «Vakre Masi, Masi av gull» (NRK, 2022, 2.16) og «Under vann skal de legge Masi kirke, Masi skole» (NRK, 2022, 2.48)- viser til nettopp Alta-aksjonen og konsekvensene av

utbyggelsen. Joiken fungerer ikke kun som et kamprop, men den forteller også om hvordan Masi var før utbyggelsen og den er et konkret eksempel på hvor viktig geografiske steder er for samer. Joiken blir derfor både en måte å minnes Masi slik det var før utbyggingen av Alta-vassdraget, men den blir også et kamprop mot utbyggingen.

«Johtelokte» er ikke et direkte kamprop på samme måte som «Mazé», men i likhet med «Mazé» forteller den om viktigheten av bevaring av disse flyttveiene og beitene til reinen. Fosen-saken har dermed blitt et moderne eksempel på hva som skjer dersom samers rett til å forvalte naturen blir krenket. Beiteområdet i fjellområdet Roan og Storheia kan ikke lenger brukes av reindriftssamer på samme måte, på grunn av ødelegesene vindmølleparken har påført terrenget og støyen fra vindmøllene, som stresser reinen. «Johtelokte» blir derfor en påminnelse på hva som er viktig å bevare fremfor en kampsang om hva som er urett. Denne joiken er allikevel et viktig bidrag i denne diskusjonen, siden den er skrevet av en sør-samisk reindriftsamer. På grunn av Mortenssons førstehåndserfaring med reindrift i sør-samiske områder vil hun ha mer tyngde i debatten om bevaring av naturen, men også i debatten av viktigheten av revitalisering av den sør-samiske kulturen. Bevaring av naturen blir derfor viktig i denne konteksten, fordi naturen er en så viktig del av den samiske kulturen og det samiske levesettet. Levesettet har gjort samer særlig sårbare for nasjonalstaten og modernisering (Eriksen og Eraker, 2019, s. 276). På grunn av at deres geografiske territorium, Sápmi, strekker seg over Norge, Sverige, Finland og Russland vil man se ulike problematikker i de ulike landene. Rett til territorium er dog et gjennomgående tema (Eriksen og Eraker, 2019, s. 276). Fordi den samiske kulturen er så integrert med naturen, som vi ser med blant annet reindrift, er det viktig at samers rett til kulturutøvelse blir ivarettatt av nasjonalstaten. Ikke at nasjonalstaten assimilerer samer fordi de er en minoritet med en annen kultur enn majoriteten eller fratrar de land, slik som i Fosen-saken og Alta-aksjonen.

Det er også spennende å se på hvilke lokaler Raasten rastah-festivalen bruker. Mortensson konsert ble holdt i Røros kirke. Dette blir derfor enten et direkte eller indirekte oppgjør mot fornorskning og assimilering. På grunn av holdningen om at man ikke skal joike i kirken (Larsen, 2014). Ved å joike i kirken tar man også et oppgjør mot holdningen om at dette ikke er greit. Dette er også et produkt av fornorskningen, ved at man har kristnet samer, har man også skambelagt samisk kultur i en religiøs setting. Joiken er omtalt som noe som ikke har plass i den kristne liturgien (Larsen, 2014). Denne holdningen er også blant kristne samer. «Jeg synes ikke den tradisjonelle kautokeino-joiken har noe å bidra med i kirkens liturgi. Joiken har ikke noe budskap, som gjør at den passer i kirken. Den har ikke noe med

kristendom å gjøre» (Oskal i Larsen, 2014). I noen kirker i Sápmi har også menigheten vedtatt joikeforbud (Larsen, 2014). Dette er fordi under fornorskningen så ble joiken betegnet som noe hedensk, djevelsk eller syndig. Disse tankene ble så integrert i den samiske befolkningen at de fortsatt henger igjen i dag. Ved at en festival slik som Raasten rastah bryter med disse holdningene, sender et signal til den øvrige samiske befolkningen at samisk kultur har lik rett til å være i kirken. Det gir også et signal om at samisk kultur er like viktig som den norske kulturen.

5. Avslutning

I denne oppgaven har vi sett at samisk identitetsfølelse er tett knyttet opp til samers rett til å utøve sin kultur. Ved å snakke samisk, joike og drive med samisk industri slik som reindrift, fiske og samisk håndverk vil man også føle på en større nærhet til det samiske. Dette henger også tett sammen med deres rett til selvbestemmelse og rett til kulturutøvelse. Dersom samer ikke har disse rettighetene, kan man i verstefall tape liv. Dette har blitt diskutert i rapporten om selvmordsforebygging i Sápmi. Rapporten kom fram til at opplysning om selvmordsproblematikken i Sápmi, en sterkere samisk selvfølelse, redusere diskriminering ovenfor samer og å øke toleransen for mangfold innad i det samiske samfunnet kunne utgjøre forskjellen på liv og død.

Videre så vi på hvordan Marja Mortensson er en viktig bidragsyter i revitaliseringen av sør-samisk musikk og kultur, og hvordan joiken hennes «Johtelokte» skildrer reindrift. «Johtelokte» bidrar også med å skildre viktigheten av å ta vare på naturen, slik at samer kan utøve sin kultur. Dette kan hjelpe på å styrke den sør-samsike identitetsfølelsen, samt redusere diskriminering ved at man får en større forståelse for det samiske. Dette kan også føre til at naturen hvor samer utøver sin kultur ikke blir ødelagt av nasjonalstaten slik vi har sett i Fosen-saken og Alta-opprøret. Revitalisering blir dermed en motreaksjon på assimilering og fornorskning av samer i over 100 år. Staten Norge har ved å anerkjenne samer som et urfolk i grunnloven pålagt seg ansvaret med å aktivt jobbe mot diskriminering av samer og jobbe for deres rett til selvbestemmelse.

5.1 Konklusjon

I denne oppgaven har vi kommet frem til at revitalisering er en motreaksjon til fornorskning og assimilering av samer, samisk kultur og samisk språk. Revitalisering av samisk kultur er viktig for å få et mangfoldig kulturliv i Norge, og mangfoldighet er viktig for å få større forståelse og aksept for annerledeshet og «de andre». Dersom man får en større forståelse og aksept har man igjen større grunnlag for revitalisering, men også samisk selvbestemmelse. Man kan også minke diskrimineringen mot samer gjennom revitalisering. Dette er viktig for å få en sterkere samisk identitet som i bestefall kan gi en nedgang i selvmordsraten i den samiske befolkningen, noe også rapporten til SANKS fastslo. Språket er som nevnt tidligere den viktigste kulturelle markøren og samisk blir derfor sentralt i revitaliseringen av samisk kultur og identitetsfølelsen til samer. Joiken henger også tett sammen med språket.

Joiken er sentral i arbeidet mot selvbestemmelse og samisk identitetsfølelse, ved at den sier noe om alle delene av det samiske hverdagslivet. Joiken kan også politiseres og formidle utfordringene i den samiske tilværelsen, med relativt få, men sterke virkemidler. Dette er fordi den er et kulturspesifikt uttrykk. I joiken «Máze» blir kjernen å bevare Masi og minnes hvordan det var før utbyggingen av Alta-demningen. Joiken «Johtelokte» har en annen vinkel ved at den forteller lytteren om viktigheten av å bevare landområdene og beitemarkene til reinen. Dette ser vi også er kjernen i Fosen-aksjonen i dag, ved at samiske aktivister vil vise til viktigheten av bevaringen av fjellområdene Roan og Storheia. Disse problemene settes inn i en større diskurs rundt urfolksrettigheter, noe staten Norge har forpliktet seg til å bevare både i FNs erklæring om urfolksrettigheter og nå også i grunnloven. Joiken blir dermed en viktig bidragsyter i problematiseringen av spørsmålene om tap av landområder, fornorskning og assimilering.

Humaniora og musikkvitenskap kan også bidra i fortolkningsarbeidet av de samiske kampsakene. Dette gjøres gjennom gjennomgang av empiri, fortolkning av empirien, feltarbeid og primær og sekundær analyse. Dette arbeidet er viktig for å gi samer et sterkt faglig grunnlag i kampen mot selvbestemmelse. Det er også viktig for å øke bevisstheten om disse problemene som sosial rettferdighet, politisering av musikk og viktigheten av et kulturelt mangfold.

5.2 Avsluttende kommentarer

Det er lagt inn en stor innsats for å finne de politiske sidene av fornorskningen, men det ser ut til å mangle forskning på konsekvensene av fornorskning på den samiske befolkningen (Minde, 2005, s. 18). Her er det rapporten fra SANKS som skiller seg ut. selv Forfatteren oppfordrer til mer forskning innenfor grunner til selvmordsraten blant samer. Minde etterlyser også mer forskning på konsekvensene av fornorskningen, noe rapporten fra SANKS har bidratt til. Dette kan vise seg vanskelig ved at det er en stor del av den samiske befolkningen som ikke vil stikke seg ut å «rippe opp i det gamle» og gjenfortelle historiene sine (Minde, 2005, s. 18). For meg er det viktig å få kjennskap til konsekvensene av fornorskning, samt grunnene til fornorskningen og assimileringen. Dette har jeg prøvd å undersøke i drøftingsdelen, men det er for lite empiri til å kunne trekke noen konkrete slutninger. Likevel kan man se tendenser til at tapet av selvidentitet virker negativt på den mentale helsen til samer. Man ser at skammen ved å være samisk videreføres i generasjoner og er et resultat av fornorskning.

Her har humaniora også et hull å fylle med å både se på hvorfor og hvordan, men også hva konsekvensene av fornorskning er. Humaniora er en viktig resurs for et faglig grunnlag i spørsmålene rundt sosial rettferdighet etter fornorskningen. Musikkvitenskap er også en viktig resurs for å undersøke dette. Musikk har en unik evne til å sette ord på vonde ting, uten å nødvendigvis rippe opp i det gamle. Musikk kan også bidra til å si noe om arven etter fornorskningen, ved at den setter samiske kampsaker på agendaen. Joiken er også viktig for å øke forståelsen av den samiske kulturen som helhet. Joiken var i hvert fall min inngang til å ville undersøke samisk kultur nærmere. Til slutt vil jeg oppfordre til å forske videre på arven etter fornorskning, slik at vi i fremtiden kan unngå å krenke samers rett til kulturutøvelse, slik som vi så i både Alta-opprøret og i Fosen-saken. Kanskje et oppgjør med fortiden også kan senke selvmordsraten blant den samiske befolkningen?

Bibliografi:

Aubinet, S. (2023). Bruken av ord og stavelser i samisk joik.

Berg-Nordlie, Mikkel; Tvedt, Knut Are: Alta-saken i Store norske leksikon på snl.no. Hentet 8. februar 2023 fra <https://snl.no/Alta-saken>

Eriksen, & Eraker, R. (2019). Små steder - store spørsmål : innføring i sosialantropologi (3. utg.). Universitetsforlaget.

Finnmarkssykehuset. (2018, 10. Januar). Plan for selvmords-forebygging i Sápmi.

<https://finnmarkssykehuset.no/nyheter/plan-for-selvmordsforebygging-i-sapmi>

Gullikstad, B. (2013). Interseksjonalitet – et fruktbart begrep. Tidsskrift for kjønnsforskning, 37(1), 68-75.

Hilder. (2012). Repatriation, Revival and Transmission: The Politics of a Sámi Musical Heritage. Ethnomusicology Forum, 21(2), 161–179.

<https://doi.org/10.1080/17411912.2012.689473>

Hilder. (2015). Sámi musical performance and the politics of indigeneity in northern Europe (Vol. 17, pp. XVIII, 243). Rowman & Littlefield.

Jones-Bamman. (2001). From 'I'm a Lapp' to 'I am Saami': Popular music and changing images of indigenous ethnicity in Scandinavia. Journal of Intercultural Studies, 22(2), 189–210. <https://doi.org/10.1080/07256860120069602>

Stortinget. (2023, 15. mai). *Grunnlovsforslag om endring i § 108 (samene som urfolk)*.

<https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Saker/Sak/?p=80346>

Larsen, D. R. (06.11.2014). Joik i kirken er som å spotte gud. *NRK*.

https://www.nrk.no/sapmi/_joik-horer-ikke-hjemme-i-kirken-1.12028511

Larsen. (2005). Sørsamisk musikkultur – aktuelt uttrykk med historiske røtter. Studia musicologica Norvegica, 31(1), 85–101. <https://doi.org/10.18261/ISSN1504-2960-2005-01-06> (artikkel)

Minde, H. (2005, Nr.3). Fornorskninga av samene; hvorfor, hvordan og hvilke følger? Gáldu

Cála, Tidsskrift for urfolks rettigheter, ss. 5-18

Marja Mortensson (u.å.) *About*. Hentet 28.02.23. <http://www.marjamortensson.no/about>

Ramnarine, T. K. (2009). Acoustemology, Indigeneity, and Joik in Valkeapää's Symphonic Activism: Views from Europe's Arctic Fringes for Environmental Ethnomusicology. *Ethnomusicology*, 53(2), 187–217. <http://www.jstor.org/stable/25653066>

Regjeringen, (2020, 13. februar). *FNs erklæring om urfolks rettigheter*. <https://www.regjeringen.no/no/tema/urfolk-og-minoriteter/samepolitikk/internasjonalt-urfolksarbeid/fns-erklaring-om-urfolks-rettigheter/id87024/>

Senel, E., Ballovara, m., Aslaksen, E. A & Myrskog, L. M. (23.02.2023). 500 dager siden Fosen dommen. *NRK*. https://www.nrk.no/sapmi/500-dager-siden-fosen-dommen_-na-aksjonerer-ella-marie-haetta-isaksen-departementet-1.16307645?fbclid=IwAR2yCR7MTIpyGuj_BjOkk0JQONKEGx_GvscuA15xdfAsP5rETaEifa0I3g

Sametinget. (u.å.). Om Sametinget. Hentet: 7. Mai 2023 fra: <https://sametinget.no/om-sametinget/om-sametinget/>

Språkrådet. (2021, 14. januar). *Samisk*. <https://www.sprakradet.no/Spraka-vare/Spraka-i-Norden/Samisk/>

Stoor, J. P. Sàmi Norwegian National Advisory Unit on Mental Health and Substance Abuse & The Saami council. (2017). Plan for Suicide Prevention among the Sàmi people in Norway, Sweden, and Finland. Norway.

Tjora, A. H. (2021). *Kvalitative forskningsmetoder i praksis* (4. utgave.). Gyldendal.

Videografi:

NRK. (2021. 7. mars). De neste 1. episode. [Video]. NRK TV. <https://tv.nrk.no/serie/de-neste/sesong/1/episode/1/avspiller>

NRK. (2022, 16. desember). ISÀK. [Video]. NRK TV. <https://tv.nrk.no/serie/nrk-scenen/2022/MKDU44001222/avspiller>

Nrk. (2021, 11. desember). Marja Mortensson og KORK fra Raasten Rastah [Video]. NRK TV. <https://tv.nrk.no/serie/festivalspesial/2021/MKMU61100521/avspiller>

Nrk. (2021, 15. desember.). Raajroe - Marja Mortensson og KORK [Video]. NRK TV. <https://tv.nrk.no/serie/kork-hele-landets-orkester/2021/MKKA11003421/avspiller>

